

SECTION 2. LITERATURE

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-485-6-7>

THE MOTIF OF DEATH AS A PHENOMENON OF THE MYSTICAL IN THE WORKS OF O. ZHOVNA

МОТИВ СМЕРТІ ЯК ФЕНОМЕН МІСТИЧНОГО В ТВОРЧОСТІ О. ЖОВНИ

Derhachova O. V.

Teacher

*Kropyvnytskyi Professional College
of Construction*

Kropyvnytskyi, Ukraine

Дергачова О. В.

викладачка

*Кропивницький будівельний фаховий
коледж*

м. Кропивницький, Україна

Феномен містичного в сучасній літературі займає важливе місце серед інших тем, оскільки він дозволяє авторам звертатися до трансцендентних і позараціональних аспектів людського досвіду. Дослідженню містичного в художніх творах наразі присвячено багато наукових розвідок, зокрема, до цієї тематики зверталися О. Вещикова [2], О. Горбонос, А. Карюхіна [4], Г. Максименко [7], О. Червінська [9] та інші дослідники, які по-різному тлумачать категорію містики: «несвідоме, ірраціональне світосприйняття, закорінене в індивідуальних переконаннях людини, що можуть не відповідати загальноприйнятим канонам» [9]; «специфічний хронотоп, внутрішнє осяяння, натхнення, що поривається до іншого світу» [2, с. 128]; «безпосереднє переживання досвіду божественного або трансцендентного, те, що виходить за межі повсякденної свідомості й досягнень посереднього розуму» [3, с. 217] тощо.

Містичне, що пов'язане з таємничим і невідомим, відображає прагнення людини до пізнання тих сторін реальності, які виходять за межі логіки та наукового розуміння. У літературі цей феномен проявляється через взаємодію з потойбічними силами, метафізичними символами та внутрішніми світами героїв, що ставлять перед читачами питання про сутність буття, роль випадковостей і незбагненність долі.

У психосвіті О. Жовни містика відіграє значну роль, як стверджує сам письменник, сценарист та режисер, його стосунки з містикою давні. «Певно, ми імпонуємо один одному. Інколи я думаю, що вони допомагають мені. <...> Я кажу НИМИ, маючи на увазі інфернальні

прояви, містичні явища. Саме ВОНИ не зовсім задоволені собою на екрані, і поки що ЇМ затишніше на сторінках моїх книг. Так шепочуть ВОНИ мені на вухо з темної зали, коли я дивлюсь на екран, інколи зовсім не впізнаючи ЇХ. Потім ми разом обговорюємо все це, але лише між собою. Це наша таємниця» [6, с. 154].

Відмовляючись від чіткого розмежування між реальним та ірреальним, О. Жовна створює нові інтерпретації взаємодії містики та реальності, які експліковані в багатьох його творах: в «Партитурі на могильному камені» – в образах пацієнтів Лебединської лікарні, які в своєму божевіллі сприймають світ як гру реального та потойбічного, а особливо – в образі геніального композитора Лейбовича та його таємничого візитера – чорного монаха; в химерному хронотопі старого будинку з повісті «S. H. Second hand», який управляє волею головного героя і де представники того ж паралельного світу, «такі собі старички-розбійники, що й уособлюють собою другі руки – second hand, руки, якими вони здійснюють свої шокуючі й вишукані злочини» [1, с. 25]; у світі чорно-білого німого кіно, куди переносяться герої «Історії Лізи» в моменти, коли вони відмовляються приймати реальність (чи то жорстока реальність їх відкидає як інакших, таких, які не вписуються в її патерни); у сюрреалістичних снах головного героя повісті «Визрівання».

Містичне незримо проявляється і в інших творах О. Жовни – в мотиві кари за вчинки в повісті «Історія Лізи», коли Коля з Лізою топлять Бабая, який до того топив щенят; у фільмі «Сашенька», де головний герой отримав справедливую кару за те, що зрадив друга і вбив кохану жінку – він втратив ноги, хоч і зберіг життя; в оповіданні «Судний день», коли горло головного героя Івана перегризає пацюк. Вищі сили самостійно чинять суд над героями О. Жовни, їхні вердикти жорстокі, але справедливі.

Містичне в мегатексті О. Жовни часто експліковане в мотиві смерті – одному із найбільш універсальних і глибоких феноменів людської свідомості. Смерть, що втілює кінець фізичного існування, відкриває простір для філософських роздумів про сенс буття, природу людини, а також її зв'язок із трансцендентним. У творчості письменника смерть виступає не лише як біологічний процес, але і як метафора, що відображає екзистенційний стан, відчуженість та пошук нового виміру реальності. Так, Лепеха із оповідання «Спогад» легко сприймає думку про смерть. Його не лякає перехід на інший бік, він розповідає історію свого порятунку, коли немовлям його могла з'їсти рідна тітка, і вважає, що йому пощастило не померти немовлям, рахує дні до своєї смерті, просить посадити на могилі суниці. Ментально Лепеха вже там, по інший бік життя. О. Жовна змальовує цей стан межі

через образ **снігу**: «У кімнаті падав сніг. Я підставив долоню і зловив сніжинку. Сніг продовжував падати. Його ставало все більше і більше. Він засипав підлогу, меблі, нас, всю хату, і ми скоро зникли під його холодним обрусом» [5, с. 95].

Сніг як **символ межі між життям і потойбіччям** експліковано і в інших творах О. Жовни. Так, Марфа з оповідання «Історія одного похорону» мріяла померти серед рідних. «Марта думала про останній день як про щось хороше, спокійне й блага. Їй чомусь завжди уявлявся теплий сонячний день». Та Марта померла наприкінці осені. О. Жовна пише про померлу героїню, немов про живу – їй нібито було важливо, що до неї на похорони прийшли люди, і відчувала вона «безмежний і безмірний спокій» [5, с. 44]. Однак на кладовищі яму для Марфи не викопали, і домовину залишили на ніч просто неба. Вночі пішов сніг. Він і став **знаком ініціації**, переходу зі світу живих до потойбіччя, усвідомленням трансформації: «До ранку все кладовище було вкрите білим пухким снігом. Таке уже було **колись давно**, коли Марфа була живою» [5, с. 50].

Снігом занесло монастир, куди француз привіз доньку для зцілення і де Пилипок писав свої ікони (повість О. Жовни «Маленьке життя»). Власне, під вікном в засніженому монастирі й відбулася домовленість зі смертю, своєрідний **ритуал обміну** – смерть забрала Пилипка, проте відступила від дівчинки. «Вночі знову повалив сніг, але не було холодно. Пилипок відчув якийсь **дивний незнайомий стан**. Все навколо стало нечітким, розпливчатим. Інколи воно ставало, як звичайне, а інколи знову розпливалося, мов у тумані. Він ішов до вікна, тримаючи за пазухою свою дощечку, і думав про те, що хвора дівчинка починає одужувати» [5, с. 42].

У фільмі «Сашенька» головний герой, застреливши батьків, повзе засніженим полем до дороги – від смерті до життя. Локус дому, де було понівечено психіку Сашеньки, асоціюється у глядача з середовищем ворожим, темним, здатним лише руйнувати та приносити страждання. Цікаво, що вдруجه глядач бачить засніжені краєвиди, коли до дому Сашеньки прийшла Лена – і сніг стає символом приреченості героїні.

У контексті містичного мотив смерті набуває ще більшої складності, бо він пов'язаний не стільки з фізичним актом відходу, скільки з відкриттям іншого, потойбічного світу. У оповіданні «Я був таким же, як і ви» О. Жовна смерть стає своєрідним порталом між світами – видимим і невидимим, матеріальним і духовним, інтерпретується як перехідний етап. Герой розплющує очі в морзі, він не сприймає себе мертвим, не приймає свій новий стан. Йому холодно, він відрізняє темряву від світла, яке ріже йому очі, замотується в покривало, щоб зігрітися, слідує за земним часом, поглядаючи на

годинник, – все, як у живих людей. Більше того – він відчуває фізичний потяг до мертвої дівчини, хоче її поцілувати, адже «жіночі вуста створені для того, щоб їх цілували» [5, с. 99].

Але біла химера хоче поглинути його: «Я гамселив кулаками в глухі двері, здається, хотів кричати, але лише роззявляв рота і мичав, як без'язикий. Позаду в потилицю мені вже тисла огидлива мана, що налазила на мене з-під білих покривал. Я притискався до дверей, але спина моєї вже торкалася своїми кістлявими пальцями мертвотна потвора в білому» [5, с. 98]. Герой боїться вступити в контакт із позаземними силами, він не відчуває себе мертвим. Відтак, мотив смерті водночас провокує відчуття страху перед невідомістю і відкриває можливість нового, трансцендентного пізнання.

Отже, О. Жовна використовує мотив смерті для створення глибоких філософських і психологічних пластів у власному метатексті. Він звертається до цього мотиву не тільки для драматизації подій чи створення конфліктних ситуацій, але й для порушення питань про межі людського розуміння світу, природу душі, а також про відношення життя та смерті в контексті духовної трансформації. Містичне осмислення смерті дозволяє письменнику використовувати її образ для створення багатошарових художніх образів, які викликають не лише емоційний відгук, але й стимулюють інтелектуальне занурення в тему смерті як містичного феномену.

Література:

1. Брюховецька Л. Олександр Жовна. «Містика й була найбільш розчарована...». Кінотеатр. 2005. №5. С. 23-25.
2. Вещикова О. С. Категорія містичного: науковий дискурс і репрезентація в сучасній прозі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Філологія». 2017. Вип. 76. С.127–133.
3. Висоцька Н. Містичне як прийом: постмодерні примари Хайгейтського цвинтаря. *Поетика містичного: Колективна монографія*. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. С. 209–225.
4. Горбонос О. В., Карюхіна А. І. Містичний світ як складова простору художньої літератури: історико-культурологічний аспект. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «Філологічні науки». 2015. №1 (9). С. 6–10.
5. Жовна О. *Її тіло пахло зимовими яблуками*. Львів : ЛА Піраміда, 2008. 386 с.
6. Колісник С. О. Фільмографія Олександра Жовни. *Педагогічний вісник*. 2010. №1-2. С. 149-164.

7. Максименко Г. Явище пролепису в наративній структурі історичних романів Володимира Малика. *Літературознавчі обрії. Праці молодих учених*. 2010. Вип. 18. С. 174–177.

8. Михида С. Психопоетика українського модерну: Проблема реконструкції особистості письменника : монографія. Кіровоград : «ПоліграфТерція», 2012. 352 с.

9. Червінська О. Ризиковані контури та парадокси містичного. *Поетика містичного* : колективна монографія. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. С. 13–46.

10. Literaturwissenschaftliches Lexikon. Grundbegriffe der Germanistik. Herausgegeben von H. Brunner und R. Moritz. Berlin : Erich Schmidt Verlag, 1997. 372 s.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-485-6-8>

THE ROLE OF COLOUR IN THE POETIC SELF-EXPRESSION OF TODOS OSMACHKA

РОЛЬ КОЛОРАТИВІВ У ПОЕТИЧНОМУ САМОВИРАЖЕННІ ТОДОСЯ ОСЬМАЧКИ

Zagoruiko N. M.

*Top-Rank Teacher, Teacher
of Ukrainian Language and Literature
Municipal Institution «Uman Taras
Shevchenko Professional College
of Education
and Humanities of Cherkasy
Regional Council»
Uman, Cherkasy region, Ukraine*

Загоруйко Н. М.

*викладач вищої кваліфікаційної
категорії, викладач української мови
та літератури
КЗ «Уманський гуманітарно-
педагогічний фаховий коледж
імені Т. Г. Шевченка Черкаської
обласної ради»
м. Умань, Черкаська область,
Україна*

Лінгвістика має значний наробок у дослідженні процесів сприймання та передачі мовними засобами кольорів реального світу. Колоративність аналізується мовознавцями з різних точок зору, в тім числі функціональної.

Дослідники мовних багатств окремого письменника також звертають увагу на використання ним колоративів, що слугують майстру пера у творенні художнього образу. Особливо цікаво простудіювати характер «кольоросприймання» автором поетичних рядків.